

Archeo-rapport 99

Het archeologisch vooronderzoek op het Frans Van Hombeeckplein te Berchem

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets (red.)

Kessel-Lo, 2012
Studiebureau Archeologie bvba

Archeo-rapport 99

Het archeologisch vooronderzoek op het Frans Van Hombreeckplein te Berchem

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets (red.)

**Kessel-Lo, 2012
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport 99

Het archeologisch vooronderzoek op het Frans Van Hombeeckplein te Berchem

Opdrachtgever:	Antwerpse Bouwwerken NV Gemeentelijk autonoom parkeerbedrijf Antwerpen
Projectleiding:	Maarten Smeets
Uitvoering veldwerk:	Vanessa Vander Ginst Wouter Yperman
Redactie:	Vanessa Vander Ginst Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (behalve figuren 1 t.e.m. 9 en 11)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2012/12.825/12

Studiebureau Archeologie bvba

Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2012, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve gegevens

Naam site:	Berchem – Frans Van Hombeeckplein
Provincie:	Antwerpen
Gemeente:	Antwerpen
Deelgemeente:	Berchem
Adres:	Frans Van Hombeeckplein
Kadastrale gegevens:	Afdeling 23, Sectie B, openbaar domein
Projectcode:	2012-161
Opdrachtgever:	Antwerpse Bouwwerken NV, Bouwensstraat 35, 2140 Antwerpen Gemeentelijke autonoom parkeerbedrijf Antwerpen, Jordaenskaai 25, 2000 Antwerpen
Vergunningsnummer:	2012-161
Naam aanvrager:	Vanessa Vander Ginst
Aanvraagdatum:	4 april 2012

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Inleiding en situering <i>Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets</i>	p. 3
Hoofdstuk 2 Bodemkundige aspecten <i>Ludo Fockedey</i>	p. 5
2.1 Fysiografie	p. 5
2.1.1 Lokale topografie en hydrografie	p. 5
2.1.2 Algemene geologische opbouw	p. 5
2.1.2.1 Tertiair geologische opbouw	p. 5
2.1.2.2 Quartair geologische opbouw	p. 6
2.2 Bodemeenheden rond de site en hun eigenschappen	p. 8
2.3 Bodemgenese en terreinwaarnemingen	p. 8
2.3.1 Bodemgenese	p. 8
2.3.2 Terreinwaarnemingen	p. 9
2.3.2.1 Beschrijving en interpretatie van het referentieprofiel	p. 9
2.3.2.2 Korte discussie over de plaggenbodems	p. 12
Hoofdstuk 3 Werkmethode <i>Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets</i>	p. 13
Hoofdstuk 4 Beschrijving van de sporen <i>Vanessa Vander Ginst</i>	p. 15
Hoofdstuk 5 Besluit <i>Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets</i>	p. 23
Bijlagen	p. 25
Bijlage 1: Sporeninventaris	p. 27
Bijlage 2: Vondsteninventaris	p. 31
Bijlage 3: Fotoinventaris	p. 33
Bijlage 4: Profieltekeningen	p. 41
Bijlage 5: Profielbeschrijving	p. 43
Bijlage 6: Opgravingsplan	p. 45

Hoofdstuk 1 Inleiding en situering

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets

In het kader van de aanleg van een ondergrondse parkeergarage op het Frans Van Hombeeckplein te Berchem (stad Antwerpen), de vernieuwing van de riolering en de heraanleg van het plein legde Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek op in de vorm van proefputten.

Het vooronderzoek werd door Antwerpse Bouwwerken toevertrouwd aan Studiebureau Archeologie bvba en uitgevoerd op 9 en 10 mei 2012.

De Centrale Archeologische Inventaris (fig. 1) geeft in de omgeving van het projectgebied een aantal locaties aan¹. Deze gaan terug op bewoningskernen en gebouwen die op de Ferrariskaart (1771-1777) afgebeeld staan, met bijgevolg een terminus ante quem van deze 18de-eeuwse kaartenatlas². Het projectgebied bevindt zich ongeveer 300 m ten noordwesten van de Sint-Willibrorduskerk en het viel binnen de binnenste verdedigingsgordel die vanaf 1858 rond Antwerpen werd opgetrokken.

Op de Ferrariskaart (1771-1777) valt het projectgebied op de overgang van open akkerland en bewoning met achtertuinten (fig. 2). Op de Popkaart (tussen 1842 en 1879) lijkt het projectgebied een open ruimte te zijn (fig. 3)³.

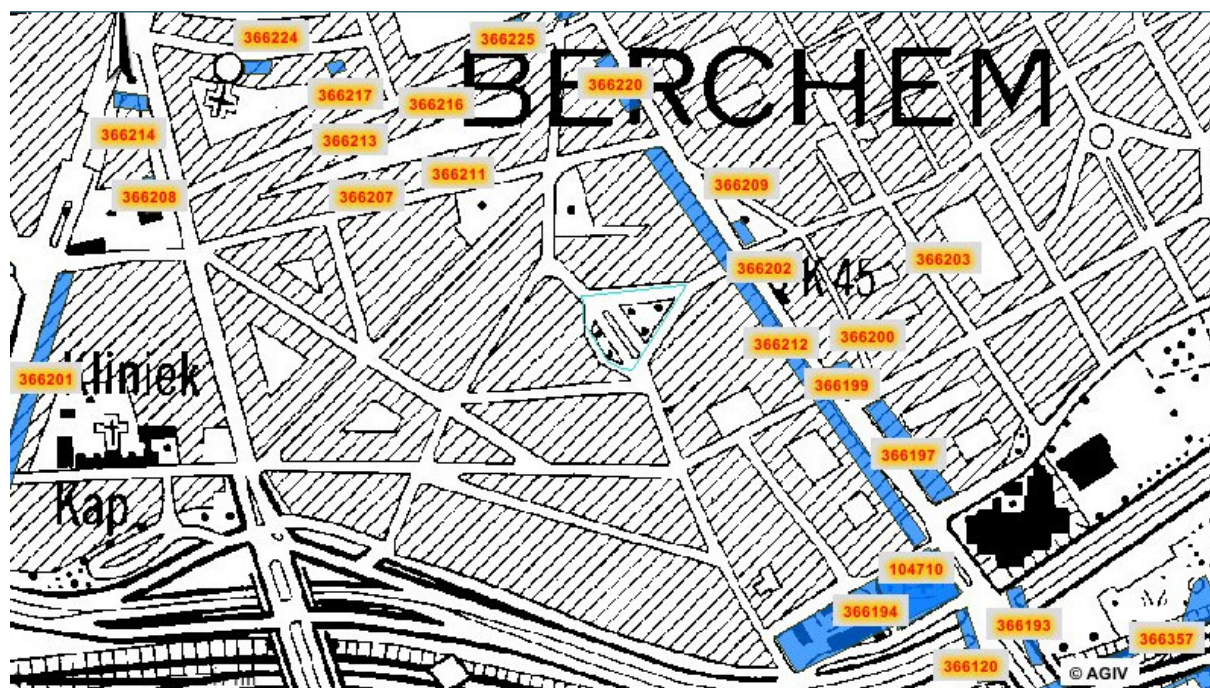

Fig. 1: De CAI met centraal het projectgebied.

¹ <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#>

² <http://cai.erfgoed.net/cai/zoeken.php>

³ <http://www.kbr.be>

A detailed historical map of a section of Amsterdam, showing streets like 'Struett' and 'Michelen', and various numbered plots and buildings. The map is oriented with North at the top.

4

Hoofdstuk 2 Bodemkundige aspecten⁴

Ludo Fockedeij

2.1 Fysiografie

2.1.1 Lokale topografie en hydrografie

Het onderzoeksgebied ligt op een hoogte tussen 14 en 15 m TAW. Het oppervlak helt af (fig. 4). Door het grootstedelijk karakter waarin het project gebied ligt, is er geen natuurlijke afwatering.

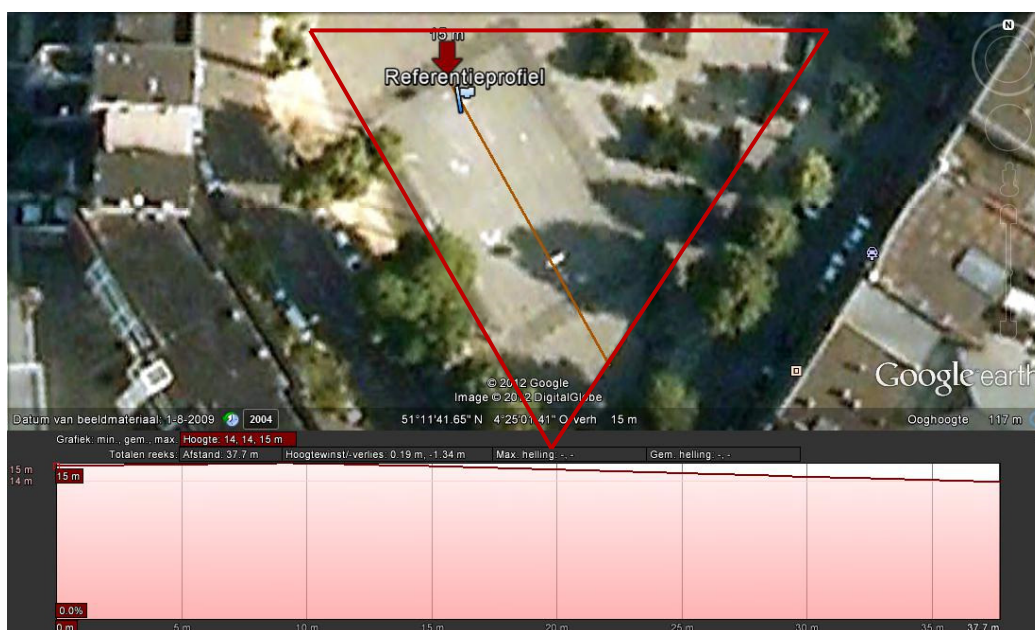

Fig. 4: Noordnoordwest - zuidzuidoost lengteprofiel van het oppervlak en de helling in het projectgebied.

2.1.2 Algemene geologische opbouw

2.1.2.1 Tertiair geologische opbouw

Onder het projectgebied bevinden zich sedimenten die behoren tot de Formatie van Berchem (**Bc**) (fig. 5). Deze formatie dateert uit het Onder tot Midden Mioceen (fig. 6). De Formatie van Berchem

⁴ DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN, Boorrapport code kb15d28w-B800.

SNACKEN F. 1960: *Kaartblad Antwerpen 28 W.*, 1:20.000, I.W.O.N.L.

SNACKEN F. 1964: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad 28 W*, I.W.O.N.L.

VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20.000)*.

JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAIRE M. & MOERKERKE G. 2010: *Kaartblad 15 Antwerpen. Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams Gewest. Belgische Geologische Dienst en Departement LNE, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen, Brussel.*

bestaat uit fijne donkergroene tot zwarte zeer glauconietrijke zanden. Deze vaak schelprijke formatie ligt overal direct op de Formatie van Boom en heeft vaak een goed ontwikkeld basisgrint.

De dikte van deze zanden bedraagt maximaal ongeveer 25 m. Zij is ontsloten ten zuiden van de stad Antwerpen. In het noordoosten van het kaartblad⁵ komt de Formatie van Berchem voor onder een bedekking van de Formaties van Lillo, Kattendijk en Diest. Op dit kaartblad is de Formatie van Berchem in zijn geheel gekarteerd, hoewel bij sommige boorbeschrijvingen een onderverdeling tussen het Lid van Antwerpen en het Lid van Edegem kon gemaakt worden.

De Formatie van Berchem helt in noordnoordoostelijke richting. De basis van deze formatie bevindt zich op peil +15 m in het zuiden van het kaartblad. In het noordoosten van het kaartblad is de basis van de Formatie van Berchem terug te vinden op een diepte van om en bij de -60 m.

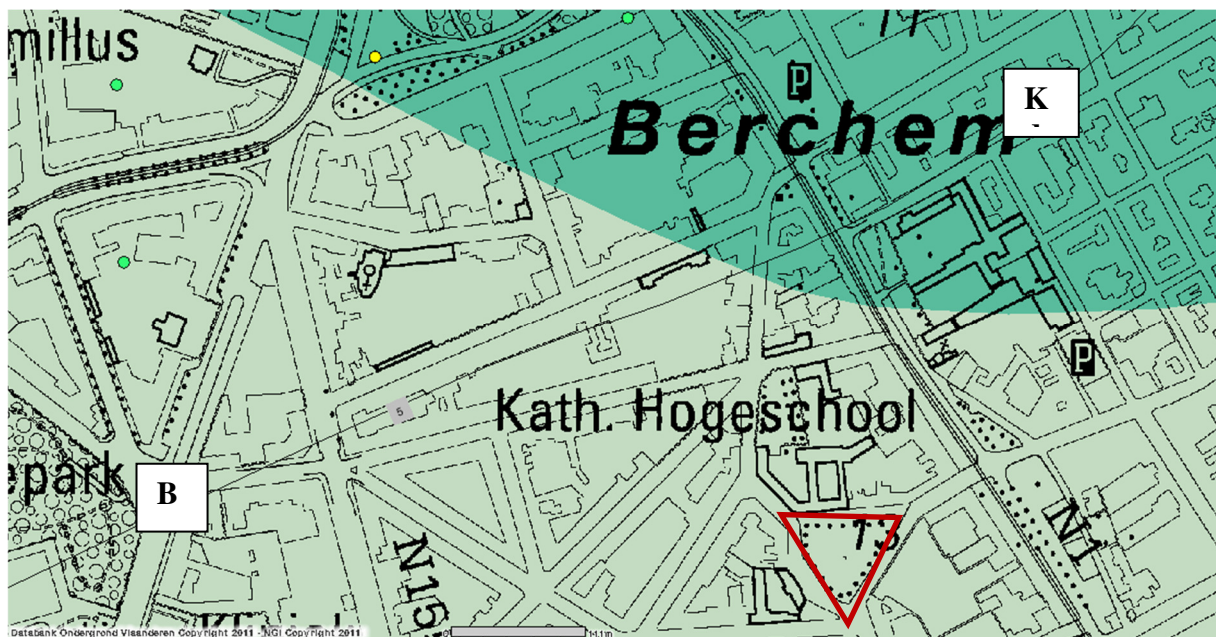

Fig. 5: Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

2.1.2.2 Quartairgeologische opbouw (fig. 7)

De dikte van het quartair dek is moeilijk te bepalen. Volgens het meest representatieve boorrapport voor het projectgebied gaat het over een dikte van minimum 4 m⁶. De Quartaire sedimentenopbouw is complex. Ze bestaan uit Laat-Pleistocene (Weichseliaan), mogelijk Vroeg-Holocene eolische afzettingen en/of uit hellingsafzettingen. Verdere identificatie is, gezien de geringe informatie, onmogelijk.

⁵ Het kaartblad Antwerpen (1:50.000, kaartblad 15, Nationaal Geografisch Instituut, Brussel, 1987)

⁶ Databank Ondergrond Vlaanderen, Boorrapport code kb15d28w-B800, blz. 1.

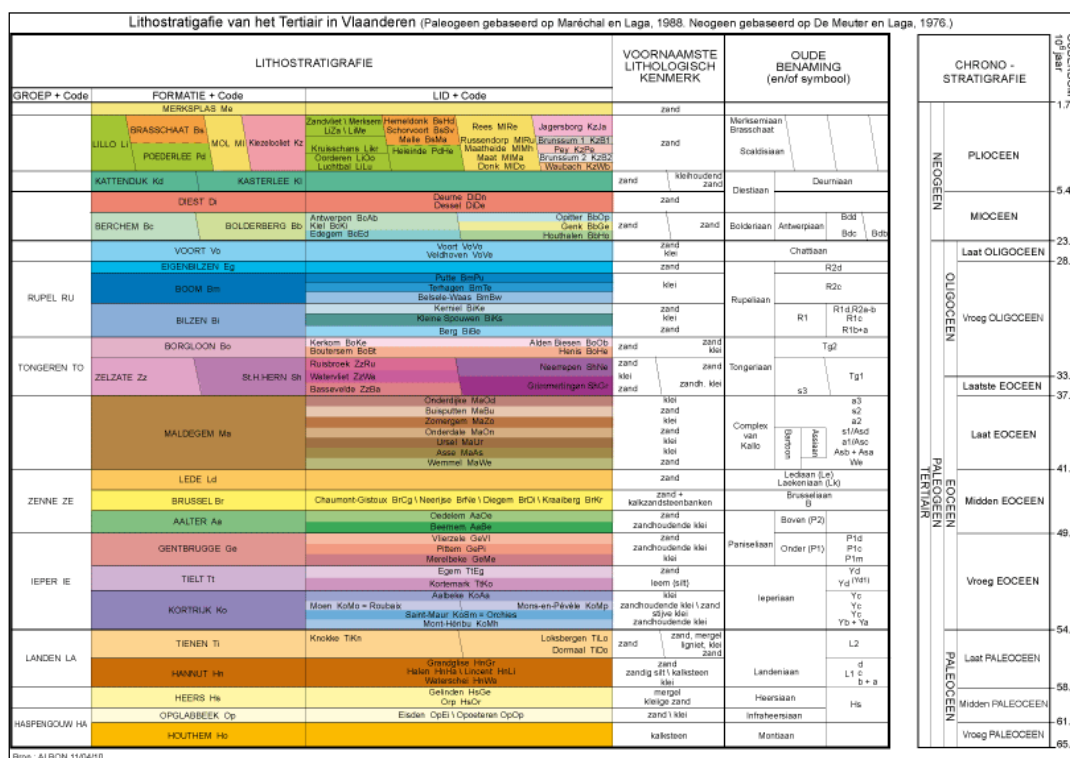

Fig. 6: Litho- en chronostratigrafie van het Tertiair in Vlaanderen.

Fig. 7: Quartairgeologische kaart⁷ met aanduiding van het projectgebied.

Legende: **ELPw**: Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen. Zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
HQ: Hellingsafzettingen van het Quartair.

⁷ De digitale quartairgeologische kaart heeft een schaal 1:200.000 en wordt hier niet gebruikt om gedetailleerde beschrijvingen te maken. De informatie van de rapporten van de geologische boringen worden hier wel gebruikt om bijkomende informatie in te winnen (vb. dikte van het quartair dek).

2.2 Bodemeenheden rond de site en hun eigenschappen

Het projectgebied ligt in het stedelijk randgebied van Antwerpen ten noorden van de Kleine Singel (fig. 8).

De enige referentie voor het bepalen van de samenstelling van de bodem is de gekarteerde zone ten zuidoosten van het projectgebied. Het betreft hier voornamelijk matig droge (.c.) tot matig natte (.d.) licht-zandleemgronden (P..) zonder profielontwikkeling (..p) of met diepe antropogene humus A horizont (..m).

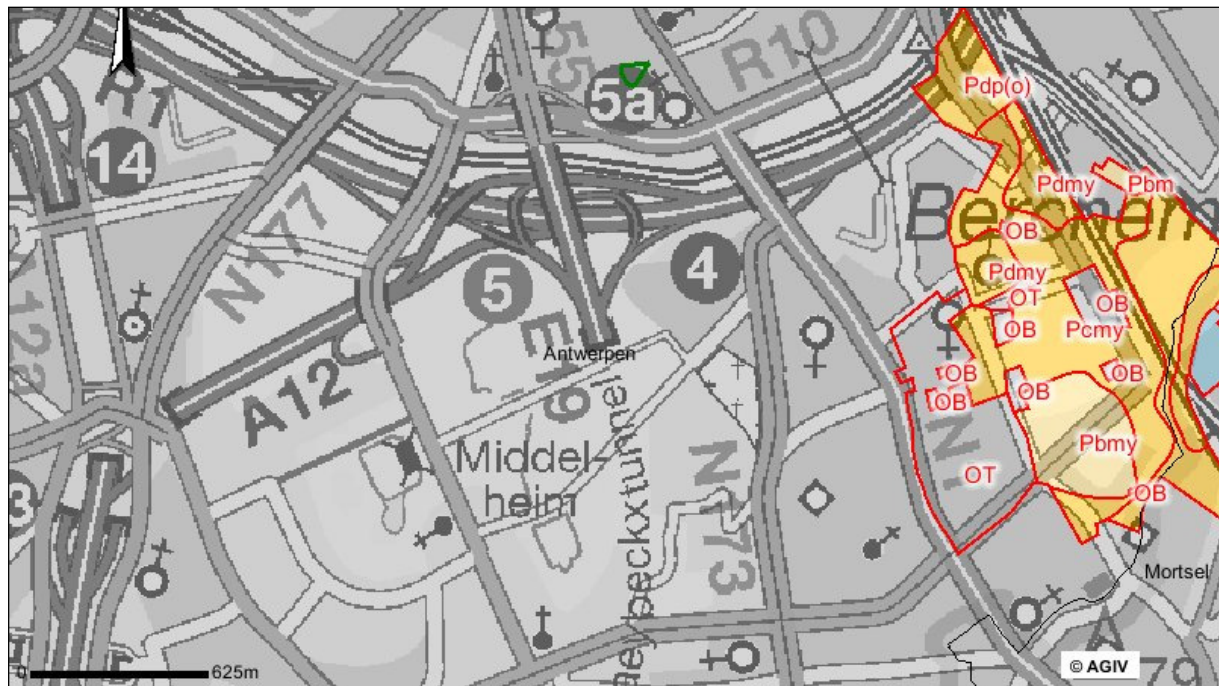

Fig. 8: Overzicht van het bodemlandschap met aanduiding van het onderzoeksgebied (groene driehoek)⁸.

2.3 Bodemgenese en terreinwaarnemingen (fig. 9)

2.3.1 Bodemgenese

Aangezien de kartering geen uitsluitel geeft over de bodemgenese (OB: bebouwde zone), wordt dit deel opgenomen in het onderdeel terreinwaarnemingen.

⁸ Volgens de Belgische Bodemkaart, <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>.

2.3.2 Terreinwaarnemingen

2.3.2.1 Beschrijving en interpretatie van het referentieprofiel

Het referentieprofiel werd gekozen in functie van de gaafheid van het profiel. In deze (rand) stedelijke zone is de verstoring door sleuven van nutsleidingen een realiteit.

Het profiel (fig. 10) vertoont een eenvoudige stratigrafie. De eerste 23 cm is duidelijk opgebracht materiaal om de stabiliteit te geven aan het geplaveide oppervlak (1). Daaronder bevindt zich een dunne A horizont (2) die zich heeft ontwikkeld in het dikke, homogene pakket (3) dat loopt tot -90 cm. Dit gaat vrij abrupt over in de moederbodem (4).

De abrupte lijn is ietwat vervaagd door de talrijke kleine, ronde bioturbatiegangen van gelijke grootte (1 tot 3 cm). De beperkte faunale activiteit in het moedermateriaal is te verklaren door de steriele samenstelling en het organische, dikke, homogene pakket dat bovendien geen verharding vertoont.

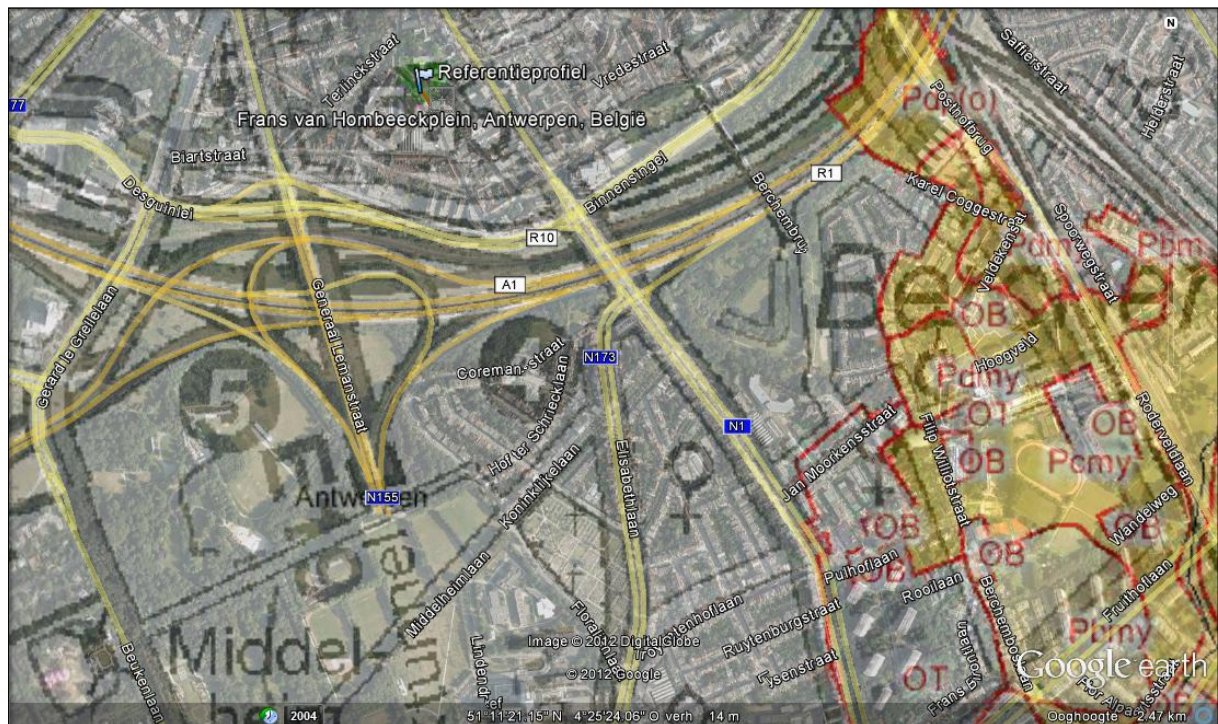

Fig. 9: De ligging van het referentieprofiel.

Dit is geen profiel dat zich heeft ontwikkeld door stedelijke activiteit. Morfologisch staat dit voor een plaggenbodem. In de Belgische bodemkunde staat de plaggenbodem welomschreven.

Door de menselijke invloed werd op veel plaatsen de aard en het uitzicht van het profiel diepgaand veranderd: door aanvoer van stalmest afkomstig van bos- of heidestrooisel met een zeker gehalte aan mineraal materiaal (plaggen), door diepe grondbewerking, door egaliserende invloed van de bewerking en door natuurlijke aanvoer van materiaal langs eolische weg, kregen oude cultuurgronden een homogene humushoudende bovengrond met aanzienlijke dikte. De dikte van deze humeuze bovenlaag is vooral afhankelijk van de oorspronkelijke relatieve hoogteligging van de grond. Als de gemiddelde dikte van deze laag 60 cm is, of als onder een humeuze bovengrond van

ten minste 40 cm een bedolven bodemprofiel voorkomt, wordt de bodem tot de gronden met diepe antropogene humus A horizont gerekend.

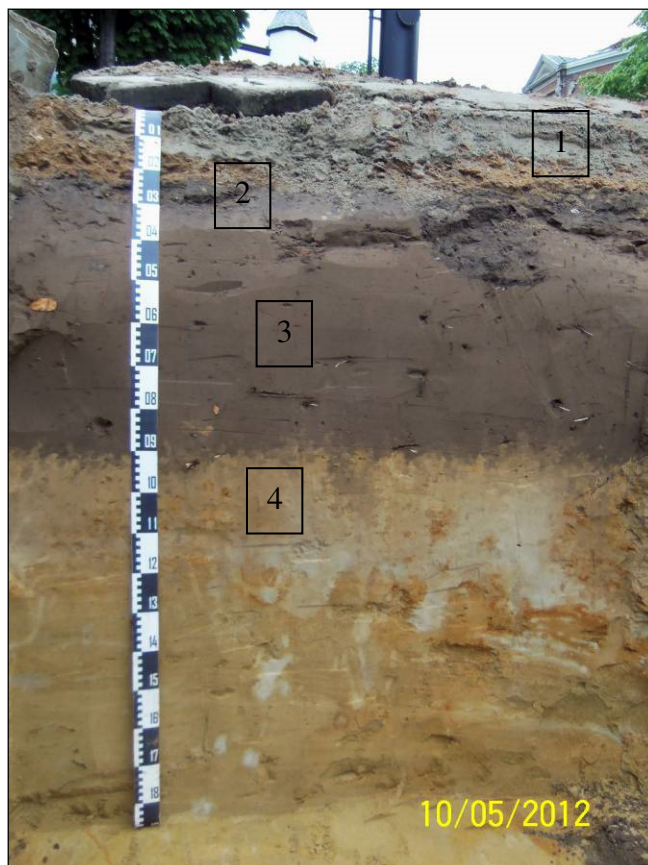

Fig. 10: Referentieprofiel met dikke antropogene, bruine horizont.

In de humeuze laag komen stukjes baksteen en houtskool voor. Volgens de aard van de oorspronkelijke profielontwikkeling en van het opgebrachte materiaal worden twee varianten onderscheiden.

1. In de variante met grijze bovengrond heeft gans de humeuze laag een kleur 3/2 of minder (zeer donker grijsbruin, zeer donkerbruin, zeer donkergrijs of zwart) en een humusgehalte van meer dan 1%. Onder de humeuze bovengrond komt een volledige of gedeeltelijke podzol of een gleygrond voor. Gewoonlijk is de bouwvoor zwart, zeer donkergrijs of zeer donkerbruin (10 YR 2/1, 3/1 of 2/2); dieper is de kleur iets bleker, bvb. zeer donker grijsbruin (10YR 3/2) met bleke, donkergrijze of grijze banden en vlekken.
2. In de variante met bruine bovengrond heeft de top van de humeuze laag een kleur van 3/2 of meer (donkerbruin, donker geelbruin, bruin) en een humusgehalte van meer dan 1%. De onderliggende humeuze laag heeft een blekere, bruinere kleur en meer dan 0,6 % humus. Onder de humeuze laag kan een volledig of gedeeltelijk profiel met verbrokkelde textuur B horizont, met een weinig duidelijke humus of/en ijzer B horizont of met een duidelijke humus of/en ijzer B horizont voorkomen. De bouwvoor is gewoonlijk zeer donker grijsbruin tot donker grijsbruin (10YR 3-4/2); dieper wordt de kleur bleker: grijsbruin, bruin of donker geelbruin (10 YR 5/2, 5/3, 4/4).

Het profiel voldoet aan het criterium van de dikte en kleur voor de variatie met grijze bovengrond (10 YR 2/2).

Interessant in deze (rand)stedelijke context is de afwezigheid van een bouwvoor. Dit wijst erop dat er niet meer intensief werd geploegd en de diepe antropogene humus A horizont over haar volledige dikte haar kenmerken heeft bewaard. Tegelijk wijst dit profiel op de afwezigheid van stedelijke activiteiten die resulteren in complexere stratigrafische contexten. Dat dit stuk nog tot de 18de eeuw vrij was van huizenbouw, is duidelijk zichtbaar op de Ferrariskaart (fig.2).

Evenzeer belangrijk is de vaststelling dat er in de buurt pluggenbodems zijn gekarteerd (Pc/dm).

Een bijkomend veldonderzoek zijn drukweerstandsmetingen. Deze worden per 10 cm diepte genomen. De resultaten worden hieronder zowel in tabelvorm (tab. 1) als grafisch (fig. 11) weergegeven.

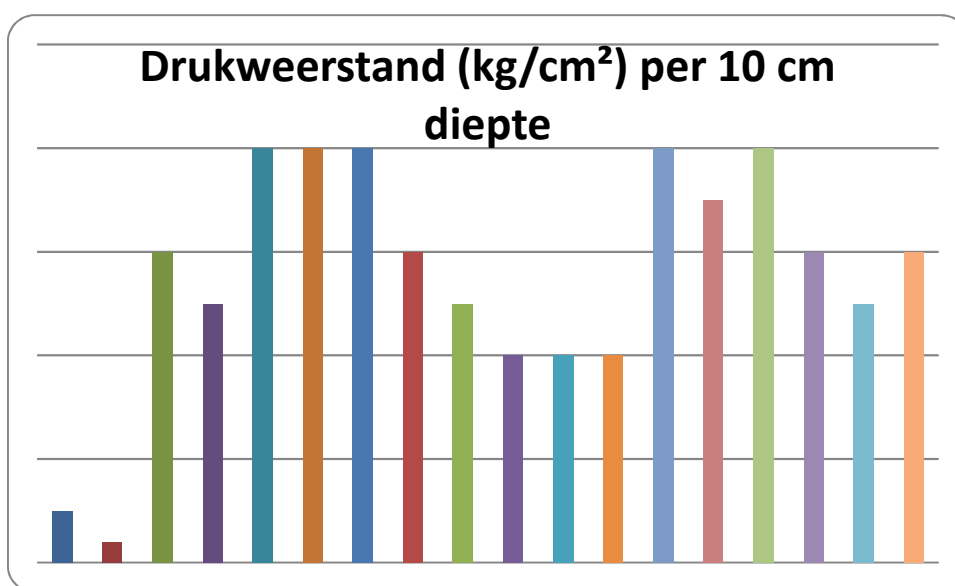

Fig. 11: Grafische weergave van de drukweerstand per 10 cm diepte.

10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	150	160	170	180
0,25	0,10	1,50	1,25	2	2	2	1,5	1,25	1	1	1	2	1,75	2	1,5	1,25	1,5

Tabel 1: Gemeten waarden voor de drukweerstand (kg/ cm²) per 10 cm diepte.

De eerste 30 cm is de drukweerstand laag (0,20 kg/cm²), te verklaren door het losse zand dat gebruikt werd om de plaveien te stabiliseren.

De resultaten voor de diepe humeuze horizont (30 tot 90 cm) zijn opmerkelijk. Vanaf 30 cm tot 50 cm is er een duidelijke verhoging waarneembaar (1,5 kg/cm²) om stabiel te blijven tot op 70 cm (2kg/cm²). Vanaf 70 cm tot op 90 cm is er weer een afname (1,5 kg/ cm²).

Van 100 tot 120 cm blijft de drukweerstand (1 kg/cm²) gelijk om ook dan weer toe te nemen. Dit zou kunnen liggen aan het feit dat de verwerking het materiaal loskorrelig heeft gemaakt. Vanaf 130 tot 160 cm is de verharde, broze horizont (Bir) (2 kg/cm²). De C horizont vertoont dan weer minder drukweerstand (1,5 kg/cm²).

2.3.2.2 Korte discussie over de plaggenbodems

Misschien wel de grootste misvatting over de kenmerken van een plaggenbodem is de vermeende noodzakelijke aanwezigheid van spitsporen in de diepe antropogene humus A horizont. Spitsporen wijzen op een vorm van grondbewerking, waarvan de beddenbouw het meest bekende voorbeeld is. Wanneer de grond steeds wordt beploegd, treedt er homogenisatie op waardoor de horizont zich geleidelijk opbouwt en homogene kenmerken vertoont. Het projectgebied Antwerpen – Frans Van Hombeeckplein is daar een voorbeeld van. Het mag duidelijk zijn dat een geïntegreerde aanpak van bodemonderzoek, historisch onderzoek en archeologie de enige mogelijkheid is om het begrip plaggenbodem verder te analyseren.

Afb. 12: (..m) Profiel te Adegem-Zandakkers (Oost-Vlaanderen).

Afb. 13: (..m) Profiel te Rijkevorsel-Wilgenstraat.

Hoofdstuk 3 Werkmethode

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets

In totaal werden machinaal vijf proefputten gegraven van 4 bij 4 m (fig. 14). Deze werden in overleg met Onroerend Erfgoed Antwerpen en de consultants archeologie van het Bedrijf Stadsontwikkeling van de stad Antwerpen in het oostelijk gedeelte van het terrein aangelegd, aangezien dit gedeelte volgens de plannen buiten de zone met een concentratie van nutsleidingen valt. Toch werden in en net aan de rand van de aangelegde putten nog verschillende nutsvoorzieningen aangesneden.

In alle werkputten werden twee vlakken aangelegd. Het eerste vlak bevond zich gemiddeld op ca. 70 cm onder het maaiveld en nog in het aangetroffen plaggenpakket. Er werden naast recentere verstoringen ook enkele sporen aangetroffen met postmiddeleeuws en recent materiaal. Eén werkput (WP 1) werd naar het noorden en het westen uitgebreid aangezien er zich een aantal paalkuiltjes bevonden.

Na het opkrabben van het eerste vlak met truweel en het registreren, het digitaal inmeten en het couperen van de aanwezige sporen werd een tweede vlak aangelegd net onder de plaggenbodem. In dit tweede vlak werden geen sporen aangetroffen.

In de noordwesthoek van proefput 2 werd een diepere put gegraven om een bodemprofiel te registreren.

Bij het beschrijven van de sporen werd gebruik gemaakt van de Harris-matrix.

Fig. 14: Aanleggen van de proefputten.

Hoofdstuk 4 Beschrijving van de sporen

Vanessa Vander Ginst

In totaal werden in het eerste aangelegde vlak in de vijf aangelegde proefputten 128 sporen geregistreerd (fig. 15 t.e.m. 19), waarvan er 7 (S 4, S 6, S 56, S 58, S 60, S 84 en S 124) negatief bleken te zijn⁹. Naast verstoringen door nutsleidingen (S 94 en S 42) werden tevens een aantal kuilen, greppels en paalkuiltjes aangetroffen met recent en postmiddeleeuws materiaal in.

Er werden drie redelijk diep bewaarde (ca. 70 cm) greppels (S 32 in WP 2, S 94 in WP 4 en S S 115 in WP 5) aangetroffen, parallel aan elkaar en aan de noordelijke zijde van het plein. De greppels waren ca. 0,80 m breed met een scherpe aftekening in het vlak en rechte wanden in profiel.

Enkele kuiltjes (S 34 en S 110) werden oversneden door deze greppels, maar ze bevatten geen materiaal, waardoor datering moeilijk is. S 34 was een rechthoekig spoor met afgeronde hoeken en een homogene bruingrijze vulling (fig. 20). In profiel bleek het ca. 53 cm diep bewaard te zijn en was één rechte, spits toelopende wand zichtbaar. S 110 was een eveneens rechthoekig spoor met afgeronde hoeken, een homogeen lichtgrijze vulling en een ondiep (ca. 10 cm) bewaard, komvormig profiel.

In WP 5 werd een zeer ondiep (7 cm) bewaard, noordwest-zuidoost georiënteerd greppeltje aangetroffen (S 117) met een breedte van ca. 35 cm en met een redelijk homogene lichtgrijze vulling met daarin 5 scherven in roodbakkerd aardewerk (fig. 21).

Er werden tevens een aantal paalkuiltjes aangesneden (S 2, S 12, S 14, S 16, S 21 en S 124 in WP 1; S 36, S 38, S 40, S 44 en S 46 in WP 2; S 66, S 68, S 90, S 70, S 72, S 74, S 62, S 50 en S 54 in WP 3; S 102, S 104, S 112 en S 108 in WP 4).

Deze sporen hadden alle een losse, donkergrijszwarte vulling met baksteen -en houtskoolspikkels in en bleken in profiel redelijk ondiep bewaard te zijn (fig. 22 t.e.m. 26). In enkele sporen werden postmiddeleeuwse scherven in roodbakkerd aardewerk aangetroffen (S 74, 14, 36). Een proefput (WP 1) werd naar het noorden en het westen uitgebreid om een beter beeld te krijgen van de aanwezige paalkuiltjes. In de uitbreiding van de werkput werden echter geen sporen meer aangetroffen.

Paalkuil S 124 bevond zich in een kuil (S 24) met een homogene bruine vulling waarin 2 scherven in steengoed werden aangetroffen. Deze kuil doorsnijdt laag S 20 en wordt zelf doorsneden door kuil S 25.

In werkput 3 tenslotte bevond zich een ronde kuil (S 64) met een diameter van 75 cm, met een bruine gevlekte vulling en een komvormig profiel van ca. 20 cm diep (fig. 27). In de vulling werden twee scherven in roodbakkerd aardewerk gevonden.

In WP 1 werd een bakstenen structuur (S 127) aangesneden, mogelijk van een riolering. De aard van de bakstenen (8,5 x 18 cm) en de aanwezigheid van cementpleister wijzen op een recente datering.

In het tweede aangelegde vlak, net onder de plaggenbodem, werden geen sporen meer aangetroffen (fig. 28).

⁹ Conform het Harris-systeem, werden aan bijvoorbeeld kuilen en paalkuilen 2 spoornummers toegekend. In deze tekst wordt verwezen naar de VFI-nummers; op het plan staan de nummers van de vulling.

Fig. 15: Proefput 1 met links recente kuilen en rechts een aantal recente paalkuilen.

Fig. 16: Proefput 2.

Fig. 17: Proefput 3 met rechts een rij recente paalkuilen.

Fig. 18: Proefput 4.

Fig. 19: Proefput 5.

Fig. 20: Spoor 34 wordt oversneden door greppel S 32.

Fig. 21: Spoor 117: coupe.

Fig. 22: Spoor 2: coupe.

Fig. 23: Spoor 124: coupe.

Fig. 24: Spoor 74: coupe.

Fig. 25: Spoor 36: coupe.

Fig. 26: Spoor 40 en 38: coupe.

Fig. 27: Kuil S 64.

Fig. 28: Vlak 2 in WP 3.

Hoofdstuk 5 Besluit

Vanessa Vander Ginst & Maarten Smeets

Conform art. 4 § 2 van het *Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium* van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003) en 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

In het kader van de aanleg van een ondergrondse parkeergarage op het Frans Van Hombeekplein in Antwerpen, de vernieuwing van de riolering en de heraanleg van het plein legde Onroerend Erfgoed daarom een archeologisch vooronderzoek op in de vorm van proefputten.

Hoewel het archeologisch vondstenmateriaal niet veel inhoudt, is deze site een schoolvoorbeeld van een landelijke opgravingscontext. De aanwezigheid van een plaggenbodem in de (rand)stad wijst op de abrupte contextuele verandering binnen de stedelijke ruimte die eenvoudigweg een historische verklaring heeft. Dit gedeelte van de huidige stad is zeker tot eind 18de eeuw vrij agrarisch gebleven. Dit bevestigen zowel de kartografische bronnen als het bodemkundig morfologisch onderzoek.

De organische horizont is dus géén ophogingslaag in de klassieke zin, m.a.w. gedeponeerd puin met daarin vergravingen. Ze is wel het resultaat van een continue aanvoer van materiaal om aan landbouw te doen.

Gezien de recente aard van de sporen en het gebrek aan aangetroffen structuren, wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd. Het officieel vrijgeven van het terrein gebeurt door Onroerend Erfgoed.

Ondanks het vrijgeven van het terrein blijven de algemene bepalingen die voorzien zijn in:

- het decreet van 30 juni 1993 houdende bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003 en 10 maart 2006 (BS 08.06.1999, 24.03.2003, en 07.06.2006)

- en het besluit van de Vlaamse regering van 20 april 1994 tot uitvoering van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij besluiten van de Vlaamse Regering van 12 december 2003 en 23 juni 2006

van toepassing, meer bepaald voor de bepalingen over de meldingsplicht van eventuele toevalsvondsten tijdens het verdere verloop van de werken.

Bijlagen

Bijlage 1 Sporeninventaris

Spoor	Proefput	Soort spoor
1	1	Laag
2	1	Paalkuil (VFI)
3	1	Vulling
4	1	Negatief
5	1	Negatief
6	1	Negatief
7	1	Negatief
8	1	Paalkuil (VFI)
9	1	Vulling
10	1	Paalkuil (VFI)
11	1	Vulling
12	1	Paalkuil (VFI)
13	1	Vulling
14	1	Paalkuil (VFI)
15	1	Vulling
16	1	Paalkuil (VFI)
17	1	Vulling
18	1	Paalkuil (VFI)
19	1	Vulling
20	1	Laag
21	1	Paalkuil (VFI)
22	1	Vulling
23	1	Kuil (VFI)
24	1	Vulling
25	1	Kuil (VFI)
26	1	Vulling
27	1	Kuil (VFI)
28	1	Vulling
29	2	Laag
30	2	Kuil (VFI)
31	2	Vulling
32	2	Kuil (VFI)
33	2	Vulling
34	2	Kuil (VFI)
35	2	Vulling
36	2	Paalkuil (VFI)
37	2	Vulling
38	2	Paalkuil (VFI)

39	2	Vulling
40	2	Paalkuil (VFI)
41	2	Vulling
42	2	Kuil (VFI)
43	2	Vulling
44	2	Paalkuil (VFI)
45	2	Vulling
46	2	Paalkuil (VFI)
47	2	Vulling
48	3	Kuil (VFI)
49	3	Vulling
50	3	Paalkuil (VFI)
51	3	Vulling
52	3	Kuil (VFI)
53	3	Vulling
54	3	Kuil (VFI)
55	3	Vulling
56	3	Negatief
57	3	Negatief
58	3	Negatief
59	3	Negatief
60	3	Negatief
61	3	Negatief
62	3	Paalkuil (VFI)
63	3	Vulling
64	3	Kuil (VFI)
65	3	Vulling
66	3	Paalkuil (VFI)
67	3	Vulling
68	3	Paalkuil (VFI)
69	3	Vulling
70	3	Paalkuil (VFI)
71	3	Vulling
72	3	Paalkuil (VFI)
73	3	Vulling
74	3	Paalkuil (VFI)
75	3	Vulling
76	3	Kuil (VFI)
77	3	Vulling
78	3	Kuil (VFI)
79	3	Vulling

80	3	Paalkuil (VFI)
81	3	Vulling
82	3	Paalkuil (VFI)
83	3	Vulling
84	3	Negatief
85	3	Negatief
86	3	Kuil (VFI)
87	3	Vulling
88	3	Paalkuil (VFI)
89	3	Vulling
90	3	Paalkuil (VFI)
91	3	Vulling
92	4	Kuil (VFI)
93	4	Vulling
94	4	Kuil (VFI)
95	4	Vulling
96	4	Kuil (VFI)
97	4	Vulling
98	4	Kuil (VFI)
99	4	Vulling
100	4	Kuil (VFI)
101	4	Vulling
102	4	Paalkuil (VFI)
103	4	Vulling
104	4	Paalkuil (VFI)
105	4	Vulling
106	4	Kuil (VFI)
107	4	Vulling
108	4	Paalkuil (VFI)
109	4	Vulling
110	4	Kuil (VFI)
111	4	Vulling
112	4	Paalkuil (VFI)
113	4	Vulling
114	3	Laag
115	5	Kuil (VFI)
116	5	Vulling
117	5	Greppel
118	5	Vulling
119	5	Laag
120	1	Paalkuil (VFI)

121	1	Vulling
122	1	Kuil (VFI)
123	1	Vulling
124	1	Negatief
125	1	Paalkuil (VFI)= S 18
126	1	Vulling
127	1	Muur

Bijlage 2 Vondsteninventaris

Vondstnr.	Spoor	WP	Materiaal	Aantal
2012-161	36	2	CE	4
2012-161	Aanleg	4	CE	2
2012-161	117	5	CE	5
2012-161	122		BOT	21
2012-161	122		ME	13
2012-161	Aanleg	1	BOT	4
2012-161	102	4	CE	2
2012-161	104	4	CE	1
2012-161	74	3	CE	2
2012-161	14	1	CE	1
2012-161	122	1	CE	9
2012-161	122	1	ME	1
2012-161	122	1	GL	2
2012-161	122	1	BM	2
2012-161	Aanleg	1	CE	9
2012-161	Aanleg	1	BOT	1
2012-161	76	3	CE	1
2012-161	Aanleg	3	CE	1
2012-161	Aanleg	3	GL	1
2012-161	Aanleg	3	BOT	1
2012-161	64	3	CE	2
2012-161	64	3	GL	1
2012-161	LV	5	CE	4
2012-161	LV	5	BOT	1

Bijlage 3 Fotoinventaris

Fotonummer	WP	Vlak	SP	Soort opname
2012-161-001	1	1		Overzicht
2012-161-002	1	1		Overzicht
2012-161-003	1	1		Overzicht
2012-161-004	1	1		Overzicht
2012-161-005	1	1		Overzicht
2012-161-006	1	1		Overzicht
2012-161-007	1	1		Overzicht
2012-161-008	1	1		Overzicht
2012-161-009	1	1		Overzicht
2012-161-010	1	1		Overzicht
2012-161-011	1	1		Overzicht
2012-161-012	1	1		Overzicht
2012-161-013	1	1		Overzicht
2012-161-014	1	1		Overzicht
2012-161-015	1	1		Overzicht
2012-161-016	1	1		Overzicht
2012-161-017	1	1		Overzicht
2012-161-018	1	1		Overzicht
2012-161-019	1	1		Overzicht
2012-161-020	1	1		Overzicht
2012-161-021	1	1		Overzicht
2012-161-022	1	1		Overzicht
2012-161-023	1	1		Overzicht
2012-161-024	1	1		Overzicht
2012-161-025	1	1		Overzicht
2012-161-026	1	1		Overzicht
2012-161-027	1	1		Overzicht
2012-161-028	1	1		Overzicht
2012-161-029	1	1		Overzicht
2012-161-030	1	1		Overzicht
2012-161-031	1	1		Overzicht
2012-161-032	1	1		Overzicht
2012-161-033	1	1		Overzicht
2012-161-034	1	1		Overzicht
2012-161-035	1	1		Overzicht
2012-161-036	1	1		Overzicht
2012-161-037	1	1		Overzicht
2012-161-038	1	1		Overzicht

2012-161-039	1	1		Overzicht
2012-161-040	1	1		Overzicht
2012-161-041	1	1		Overzicht
2012-161-042	1	1		Overzicht
2012-161-043	1	1		Overzicht
2012-161-044	1	1		Overzicht
2012-161-045	1	1		Overzicht
2012-161-046	1	1		Overzicht
2012-161-047	1	1		Overzicht
2012-161-048	1	1		Overzicht
2012-161-049	1	1		Overzicht
2012-161-050	1	1		Overzicht
2012-161-051	1	1		Overzicht
2012-161-052	1	1		Overzicht
2012-161-053	1	1	24 en 124	Coupe
2012-161-054	1	1	24 en 124	Coupe
2012-161-055	1	1	24 en 124	Coupe
2012-161-056	1	1	24 en 124	Coupe
2012-161-057	1	1	24 en 124	Coupe
2012-161-058	1	1	2	Coupe
2012-161-059	1	1	2	Coupe
2012-161-060	1	1	2	Coupe
2012-161-061	1	1	2	Coupe
2012-161-062	1	2		Overzicht
2012-161-063	1	2		Overzicht
2012-161-064	1	2		Overzicht
2012-161-065	1	2		Overzicht
2012-161-066	1	2		Overzicht
2012-161-067	1	2		Overzicht
2012-161-068	2	1		Overzicht
2012-161-069	2	1		Overzicht
2012-161-070	2	1		Overzicht
2012-161-071	2	1		Overzicht
2012-161-072	2	1		Overzicht
2012-161-073	2	1		Overzicht
2012-161-074	2	1		Overzicht
2012-161-075	2	1		Overzicht
2012-161-076	2	1		Overzicht
2012-161-077	2	1		Overzicht
2012-161-078	2	1		Overzicht
2012-161-079	2	1		Overzicht

2012-161-080	2	1		Overzicht
2012-161-081	2	1		Overzicht
2012-161-082	2	1		Overzicht
2012-161-083	2	1		Overzicht
2012-161-084	2	1		Overzicht
2012-161-085	2	1		Overzicht
2012-161-086	2	1		Overzicht
2012-161-087	2	1		Overzicht
2012-161-088	2	1		Overzicht
2012-161-089	2	1		Overzicht
2012-161-090	2	1		Overzicht
2012-161-091	2	1		Overzicht
2012-161-092	2	1		Overzicht
2012-161-093	2	1		Overzicht
2012-161-094	2	1		Overzicht
2012-161-095	2	1		Overzicht
2012-161-096	2	1		Overzicht
2012-161-097	2	1		Overzicht
2012-161-098	2	1		Overzicht
2012-161-099	2	1		Overzicht
2012-161-100	2	1	36	Coupe
2012-161-101	2	1	36	Coupe
2012-161-102	2	1	36	Coupe
2012-161-103	2	1	36	Coupe
2012-161-104	2	1	36	Coupe
2012-161-105	2	1	36	Coupe
2012-161-106	2	1	34	Coupe
2012-161-107	2	1	34	Coupe
2012-161-108	2	1	34	Coupe
2012-161-109	2	1	34	Coupe
2012-161-110	2	1	34	Coupe
2012-161-111	2	1	40 en 38	Coupe
2012-161-112	2	1	40 en 38	Coupe
2012-161-113	2	1	40 en 38	Coupe
2012-161-114	2	1	40 en 38	Coupe
2012-161-115	2	1	40 en 38	Coupe
2012-161-116	2	2		Overzicht
2012-161-117	2	2		Overzicht
2012-161-118	2	2		Overzicht
2012-161-119	2	2		Overzicht
2012-161-120	2	2		Overzicht

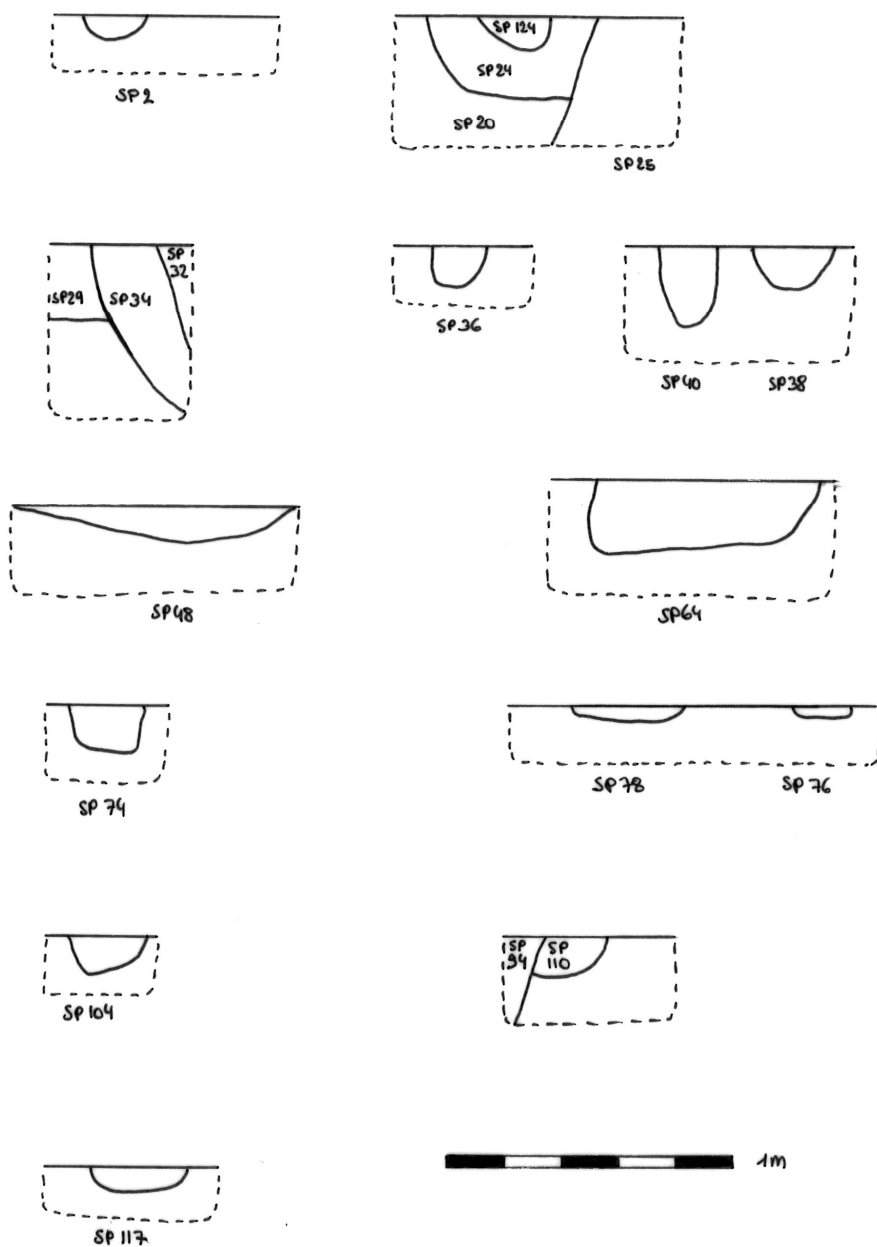
2012-161-121	2	2		Overzicht
2012-161-122	2	2		Overzicht
2012-161-123	3	1		Overzicht
2012-161-124	3	1		Overzicht
2012-161-125	3	1		Overzicht
2012-161-126	3	1		Overzicht
2012-161-127	3	1		Overzicht
2012-161-128	3	1		Overzicht
2012-161-129	3	1		Overzicht
2012-161-130	3	1		Overzicht
2012-161-131	3	1		Overzicht
2012-161-132	3	1		Overzicht
2012-161-133	3	1		Overzicht
2012-161-134	3	1		Overzicht
2012-161-135	3	1		Overzicht
2012-161-136	3	1		Overzicht
2012-161-137	3	1		Overzicht
2012-161-138	3	1		Overzicht
2012-161-139	3	1		Overzicht
2012-161-140	3	1		Overzicht
2012-161-141	3	1		Overzicht
2012-161-142	3	1		Overzicht
2012-161-143	3	1		Overzicht
2012-161-144	3	1		Overzicht
2012-161-145	3	1		Overzicht
2012-161-146	3	1		Overzicht
2012-161-147	3	1		Overzicht
2012-161-148	3	1		Overzicht
2012-161-149	3	1		Overzicht
2012-161-150	3	1		Overzicht
2012-161-151	3	1		Overzicht
2012-161-152	3	1		Overzicht
2012-161-153	3	1		Overzicht
2012-161-154	3	1		Overzicht
2012-161-155	3	1		Overzicht
2012-161-156	3	1		Overzicht
2012-161-157	3	1		Overzicht
2012-161-158	3	1		Overzicht
2012-161-159	3	1		Overzicht
2012-161-160	3	1		Overzicht
2012-161-161	3	1		Overzicht

2012-161-162	3	1		Overzicht
2012-161-163	3	1		Overzicht
2012-161-164	3	1		Overzicht
2012-161-165	3	1		Overzicht
2012-161-166	3	1		Overzicht
2012-161-167	3	1		Overzicht
2012-161-168	3	1		Overzicht
2012-161-169	3	1		Overzicht
2012-161-170	3	1		Overzicht
2012-161-171	3	1		Overzicht
2012-161-172	3	1		Overzicht
2012-161-173	3	1		Overzicht
2012-161-174	3	1	64	Coupe
2012-161-175	3	1	64	Coupe
2012-161-176	3	1	64	Coupe
2012-161-177	3	1	64	Coupe
2012-161-178	3	1	64	Coupe
2012-161-179	3	1	74	Coupe
2012-161-180	3	1	74	Coupe
2012-161-181	3	1	74	Coupe
2012-161-182	3	1	78 en 76	Coupe
2012-161-183	3	1	78 en 76	Coupe
2012-161-184	3	1	78 en 76	Coupe
2012-161-185	3	1	48	Coupe
2012-161-186	3	1	48	Coupe
2012-161-187	3	1	48	Coupe
2012-161-188	3	2		Overzicht
2012-161-189	3	2		Overzicht
2012-161-190	3	2		Overzicht
2012-161-191	4	1		Overzicht
2012-161-192	4	1		Overzicht
2012-161-193	4	1		Overzicht
2012-161-194	4	1		Overzicht
2012-161-195	4	1		Overzicht
2012-161-196	4	1		Overzicht
2012-161-197	4	1		Overzicht
2012-161-198	4	1		Overzicht
2012-161-199	4	1		Overzicht
2012-161-200	4	1		Overzicht
2012-161-201	4	1		Overzicht
2012-161-202	4	1		Overzicht

2012-161-203	4	1		Overzicht
2012-161-204	4	1		Overzicht
2012-161-205	4	1		Overzicht
2012-161-206	4	1		Overzicht
2012-161-207	4	1		Overzicht
2012-161-208	4	1		Overzicht
2012-161-209	4	1		Overzicht
2012-161-210	4	1		Overzicht
2012-161-211	4	1		Overzicht
2012-161-212	4	1		Overzicht
2012-161-213	4	1		Overzicht
2012-161-214	4	1		Overzicht
2012-161-215	4	1		Overzicht
2012-161-216	4	1		Overzicht
2012-161-217	4	1		Overzicht
2012-161-218	4	1		Overzicht
2012-161-219	4	1		Overzicht
2012-161-220	4	1		Overzicht
2012-161-221	4	1		Overzicht
2012-161-222	4	1		Overzicht
2012-161-223	4	1		Overzicht
2012-161-224	4	1		Overzicht
2012-161-225	4	1		Overzicht
2012-161-226	4	1		Overzicht
2012-161-227	4	1		Overzicht
2012-161-228	4	1		Overzicht
2012-161-229	4	1	104	Coupe
2012-161-230	4	2		Overzicht
2012-161-231	4	2		Overzicht
2012-161-232	4	2		Overzicht
2012-161-233	4	2		Overzicht
2012-161-234	4	2		Overzicht
2012-161-235	4	2		Overzicht
2012-161-236	4	2		Overzicht
2012-161-237	4	2		Overzicht
2012-161-238	4	2		Overzicht
2012-161-239	4	2		Overzicht
2012-161-240	4	2		Overzicht
2012-161-241	4	2		Overzicht
2012-161-242	4	2		Overzicht
2012-161-243	5	1		Overzicht

2012-161-244	5	1		Overzicht
2012-161-245	5	1		Overzicht
2012-161-246	5	1		Overzicht
2012-161-247	5	1		Overzicht
2012-161-248	5	1		Overzicht
2012-161-249	5	1		Overzicht
2012-161-250	5	1		Overzicht
2012-161-251	5	1		Overzicht
2012-161-252	5	1		Overzicht
2012-161-253	5	1		Overzicht
2012-161-254	5	1		Overzicht
2012-161-255	5	1		Overzicht
2012-161-256	5	1		Overzicht
2012-161-257	5	1		Overzicht
2012-161-258	5	1		Overzicht
2012-161-259	5	1		Overzicht
2012-161-260	5	1		Overzicht
2012-161-261	5	1		Overzicht
2012-161-262	5	1		Overzicht
2012-161-263	5	1		Overzicht
2012-161-264	5	1		Overzicht
2012-161-265	5	1		Overzicht
2012-161-266	5	1		Overzicht
2012-161-267	5	1		Overzicht
2012-161-268	5	1		Overzicht
2012-161-269	5	1		Overzicht
2012-161-270	5	1		Overzicht
2012-161-271	5	1		Overzicht
2012-161-272	5	1		Overzicht
2012-161-273	5	1		Overzicht
2012-161-274	5	1		Overzicht
2012-161-275	5	1		Overzicht
2012-161-276	5	1	117	Coupe
2012-161-277	5	1	117	Coupe
2012-161-278	5	1	117	Coupe
2012-161-279	5	1	117	Coupe
2012-161-280	5	2		Overzicht
2012-161-281	5	2		Overzicht
2012-161-282	5	2		Overzicht
2012-161-283	5	2		Overzicht

Bijlage 4 Profieltekeningen

Bijlage 5 Profielbeschrijving

1. Algemene gegevens

1. Beschrijver:	Ludo Fockedey, Studiebureau Archeologie.
2. Soort onderzoek:	Archeologisch: proefsleuven.
3. Plaats:	Berchem – Frans Van Hombeeckplein.
4. Hoogteligging:	15 m TAW.
5. Coördinaten:	51°11'42.04"N; 4°25'1.04"O.
6. Datum:	donderdag, 10.05.2012.
7. Tijdstip:	08:33 u.
8. Landgebruik en vegetatie:	Parking, stadsplein, geplaveid.
9. Weersomstandigheden:	bewolkt en regenachtig, 17°C.
10. Oriëntatie:	NNW.
11. Bodemeenheid:	OB: bebouwde zone.

2. Profielbeschrijving

H1

0-13 cm: HTM: zand; olijf grijs (5Y 4/3); loskorrelig; scherpe, rechte ondergrens.

H2

13-23 cm: HTM: zand; geelachtig donkerbruin (10YR 4/6); loskorrelig; 70% keien (3 tot 7 cm); scherpe, rechte ondergrens.

H3

23-30 cm: A1: zand; zeer donkerbruin (10YR 2/2); massief; artefacten (rood gebakken aardewerk); diffuse, rechte ondergrens.

H4

30-90 cm: Ap: zand; donkerbruin (10YR 3/3); massief; enkele verspreide plantenwortels; verticaal verspreide fragmenten rood gebakken aardewerk (3%); veel bioturbaties van kleinere dieren onderaan de laag; diffuse, rechte ondergrens.

H5

90-116 cm: Bw: zand; olijf lichtbruin tot geelachtig lichtbruin (2,5Y 5/4 tot 6/4); loskorrelig; scherpe, discontinue ondergrens.

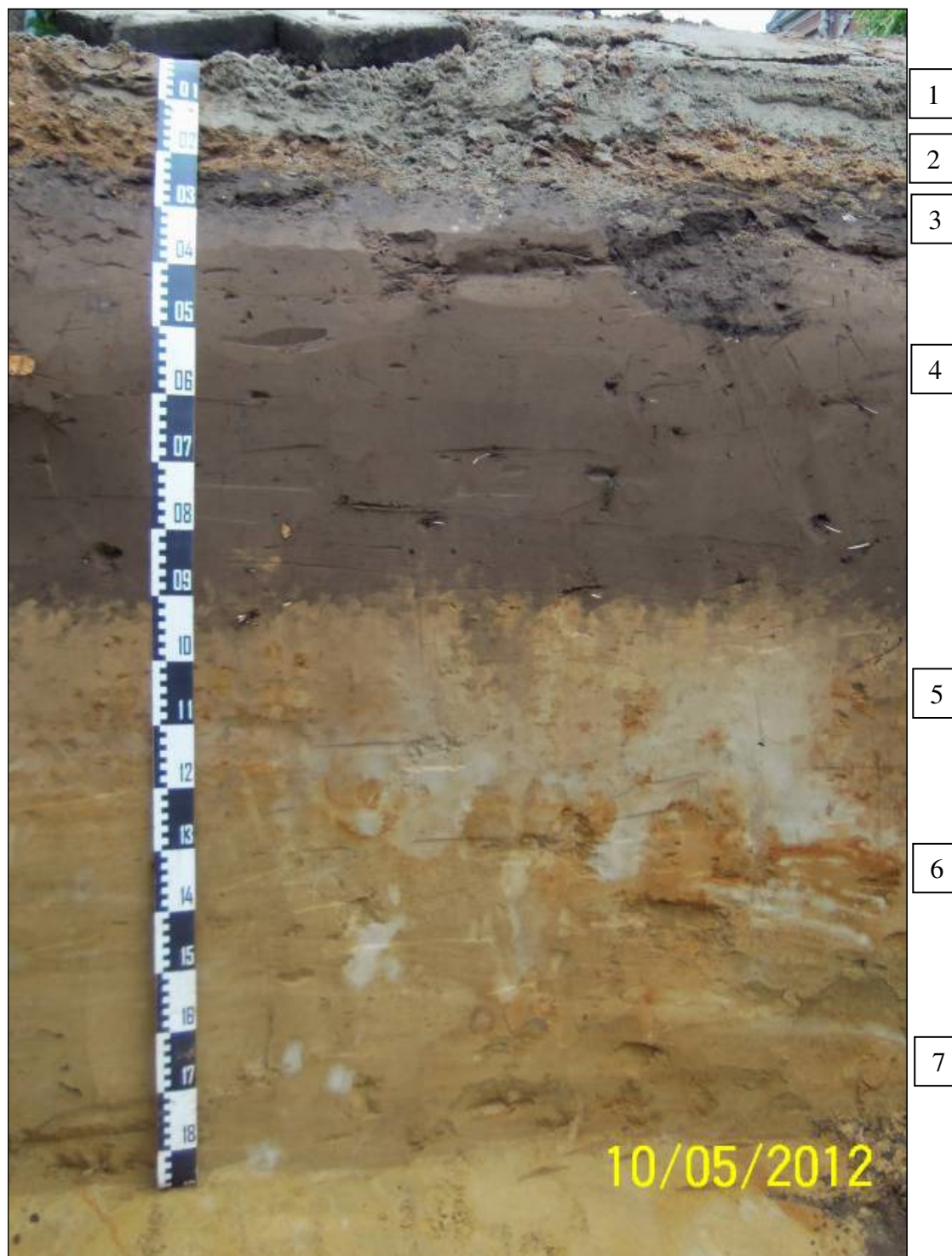
H6

116-150 cm: Bir: zand; olijf lichtbruin (2,5Y 5/6); massief; hard; ijzer/mangaan (spikkels); diffuse, discontinue ondergrens.

H7

150-188 cm: C: zand; olijf lichtbruin (2,5Y 5/6); massief; enkele reductievlekken.

3. Foto

4. Opmerkingen en bijzonderheden

Mogelijk een intacte plaggenbodem zonder ontwikkelde bouwvoor.

Bijlage 6 Opgravingsplan

- Legende:**
- Bouwput
 - Sporen
 - Negatieve sporen
 - 43.10 Hoogtes

Het archeologisch vooronderzoek op het Frans Van Hombeeckplein te Berchem					
Opdrachtgevers:		Antwerpse Bouwwerken NV Gemeentelijk autonoom parkeerbedrijf Antwerpen			
Uitvoering:		Studiebureau Archeologie bvba			
Topografie:		Wouter Yperman			
Datum:		Mei 2012			
Schaal: 1/500					1/1